

українства, я просто дякую Богові, що така Людина у нас є. Скільки піднятих тем! Скільки віднайдених імен! Скільки повернених людських дол! Тут роботи для цілої інституції. А зробила все одна людина. Проста українська людина з великим серцем. До нього цілком підходить та характеристика, яку сам П. Ротач дав Є. Кирилюкові: «Справжній бранець науки, творчої праці!».

Героями його розповідей є Люди і Книги (такою є назва, до речі, останньої за часом появи книги В. Брюггена). «Світ почитання книжного» - це не просто назва розділу вибраного П. Ротача. Це альфа і омега його життєвого простору.

П. Ротач уміє розповідати. Знаєте, якщо колись в СРСР був єдиний класик пошукового літературознавства Іраклій Андронников, то в Україні їх уже сьогодні є декілька. Петро Ротач, без перебільшення, входить у це число.

З якою любов'ю і захопленням він розповідає про Григорія Майфета, Ігоря Качуровського, Леоніда Полтаву, Євгена Кирилюка, Михайла Ореста... З якою увагою дослідник ставиться до найдрібнішої деталі, до найнепомітнішого літературного досвіду. Завдяки Ротачеві повертається Юхим Виливчук, Володимир Старицький, Гнат Стелецький, Марфа Устименко, Павло Шклярєвський та інші.

Зрештою, тут не йдеться про те, аби перелічити всі імена, назвати всі факти, передати інтригу пошуків. Це неможливо. Треба брати книгу. Повільно її листати, вчитуватися...

У цій книзі відбиті основні пошуково-дослідницькі теми Петра Ротача. Діапазон універсальний: від широкого нариса і літературного портрета до історії виникнення і написання того чи іншого твору, дослідження і відкриття маловідомих фактів культурного життя, захоплення українським фольклором, його носіями та дослідниками, запис фольклорних обрядів, - усі ці теми не просто окремі, це майже готові сформульовані теми для майбутніх дослідників.

Окремої рормови заслуговує розділ «Родинний архів». Глибоке знання сімейної історії. Відтворення життєвого досвіду своїх рідних. Захоплення і любов до рідного села. Цих рис і цього вміння потрібно читатися у Петра Ротача.

Шкода, що ця книга вийшла невеликим тиражем. Адже вона повинна була б потрапити у всі бібліотеки України, у всі шкільні бібліотеки. Таких книг ніколи не буде замало. І потрібно, аби ми всі знали, що є люди, небайдужі до національної історії і культури. Люди, які своєю самовідданою працею витворюють окрему величну планету на карті Бога - Україну. Один із них - Петро Ротач - краєзнавець, науковець, письменник, український патріот із славного міста Полтави.

м. Івано-Франківськ.

Лютий 2007 р.

Леонід Раковський

„ЗОЛОТА” ПОРА КООПЕРАЦІЇ В УМОВАХ НЕПУ

Голець В.В. Кооперація і неп (20-і рр. ХХ ст.).

– Чернівці: Просвіта, 2006. – 244 с.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і політології Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка В.В.Голець – автор першої своєї ґрунтовної монографії „Кооперація і неп (20-і рр. ХХ ст.)”, що побачила світ у видавництві „Просвіта” у 2006 р.

Обираючи тему дослідження „Кооперативний рух Північного Лівобережжя України в період непу”, автор не мав на меті довести, нібито саме тут дане соціально-економічне явище мало якісь особливі, притаманні лише вказаному регіону риси. Мета полягала в тому, щоб показати, якої специфіки набув вплив непу на кооперацію в умовах визначеного регіону і як це позначилося на його загальноісторичному розвитку.

Процеси і явища, які відбувалися в 20-і рр. минулого століття у нашій економіці, проявляються нині в Україні, звичайно, в нових умовах і на новій основі. Українська кооперація, яка упродовж майже 150 років була й залишається дієвим чинником демократизації суспільного життя, активізації участі широких верств населення в економічних і соціальних процесах, відіграла на той час важливу роль. Реформи, що відбувалися в Україні, втілення їх у життя так чи інакше були пов'язані із запровадженням галузевої структури кооперативного сектора економіки.

Актуальність визначеного дослідження В.В.Гольця посилюється тим, що суспільна ситуація, яка склалася в країні, вимагає пояснення глибинних причин кризового становища української економіки. Представники різних кіл і соціальних груп, від державних діячів до підприємців, у пошуках шляхів відновлення економіки постійно звертаються до вітчизняного досвіду. За таких обставин неминуче зростає інтерес до історії кооперативного руху взагалі і, зокрема, до „золотої” пори кооперації як ефективної форми господарювання в умовах нової економічної політики 20-х рр. ХХ століття.

Заслугує на увагу зв'язок монографії В.В.Гольця з науковими програмами, який полягає в тому, що дослідження є складовою теми „Кооперативний рух в Лівобережній Україні” – науково-дослідницької роботи колективу кафедри українознавства і політології Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (Протокол № 7 від 23 лютого 2000 р.), затвердженої Інститутом історії України НАН України в 1997 р.

Предметом дослідження стала діяльність видів і форм кооперативних структур в умовах непу в їх діалектичному взаємозв'язку та взаємозумовленості, а територіальні межі окреслені тереном Північного Лівобережжя України. Проте при аналізі окремих проблем кооперативного руху автор вимушений був розширювати вказані територіальні межі. У монографії вперше в українській історіографії поставлена і комплексно розглянута важлива наукова проблема, яка до цього часу не була об'єктом соціального дослідження.

На основі введення в науковий обіг значного масиву опублікованого і неопублікованого матеріалу, що раніше недостатньо або зовсім не використовувався, по-новому осмислюються явища і процеси кооперативного життя, які в науковій літературі висвітлювалися з похибками чи не повною мірою. Автором розглянуті такі важливі аспекти кооперативного руху, як виробничі і невиробничі форми діяльності, історичні та соціально-економічні засади кооперації, як складові загальної концепції розвитку національного кооперативного руху.

Вивчення регіональних особливостей кооперативного руху дало можливість В.В.Гольцю показати вплив кооперації на селянське господарство та фактичний процес її одержавлення, наслідки постійного втручання некомпетентного керівництва в діяльність кооперативних об'єднань. На конкретних історичних фактах в монографії розкрита тупикова ситуація в розвитку кооперативного руху, пов'язана з пропагандою і запровадженням колективної форми господарювання та першого п'ятирічного плану розвитку народного господарства.

Теоретико-методологічні засади монографії ґрунтуються на загальних поняттях і категоріях, які забезпечують систему наукових методів і принципів пізнання, що формуються на здобутках історичної науки та неупередженої інтерпретації соціально-економічних процесів в Україні, концепції національного та етнічного відродження.

У своїй монографії Віталій Віталійович наголошує, що історіографія нової економічної політики взагалі, а кооперативного руху в умовах непу тим більше, має свої особливості, викликані відсутністю чіткого визначення самого змісту цього періоду вітчизняної історії, розумінням того, якою мірою обраний курс був спрямований на утворення вагомої і цілісної господарської системи. Серед

дослідників широко розповсюдилася думка про те, що неп був вимушеним відступом радянської влади, викликаним причинами політичного характеру, що в свою чергу створило про нього уяву як про всесильний конгломерат заходів, котрі не зачіпали структурних елементів економіки. Автор переконаний, що неп не зміг вирішити протиріччя між плановими „командними висотами” й ринковими відносинами, ідеологічно опинившись під пресом схеми „будівництва соціалізму в окремо взятій країні”. Разом з тим у радянських умовах то був період „золотого” віку кооперативного руху.

Заслугує на увагу, що В.В.Гольцем використані різні за видовою належністю та змістом джерела, необхідні для розв’язання визначених завдань та які певною мірою допомагають зрозуміти суть і значення кооперативних форм господарювання в умовах непу, їх організаційну структуру, кількісний склад, роль, місце та методи діяльності. Реалізація джерельного потенціалу дозволила прийти до узагальнюючих висновків і положень із визначених автором конкретно-історичних сюжетів.

Велика робота здійснена В.В.Гольцем по вивченню галузевої структури кооперативного сектора економіки регіону. На першому місці тут споживча кооперативна мережа – найпоширеніший вид кооперативних товариств, які об’єднують масових споживачів для спільної закупівлі, широкого вжитку, виробництва і продажу товарів. В умовах непу споживча кооперація пережила обов’язкову приписку громадян до товариств та нормоване постачання і максимальне охоплення широких мас населення з переходом до колективізації та індустріалізації, коли вся її діяльність була інтегрована в командно-адміністративну систему. Відтак споживча кооперація втратила свої функції загально-економічної громадської організації неполітичного характеру діяльності.

У контексті зазначеного досліджуються особливості становлення сільськогосподарської, кредитної, робітничої і кустарно-промислової кооперації. Якщо в цілому за роки непу кооперативний рух розвивався й поширювався завдяки його популярності серед селянства, залучаючи до товарообігу все більшу масу сільськогосподарської продукції, то в кінці 20-х рр. відбувся процес одержавлення і масового залучення колгоспів до сільськогосподарської кооперації. Кредитні товариства в Північному Лівобережжі України розвивалися у відповідності з директивними актами радянської влади, спрямованими на задоволення потреби дрібних товаровиробників у грошах для кращого ведення свого господарства і в першу чергу для придбання засобів виробництва.

Робітнича і кустарно-промислова кооперація виникла як добровільне господарське самодіяльне об’єднання робітників і кустарів, котрі ставили за мету поліпшення матеріального становища своїх членів у процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання відповідно до організаційних принципів та загальних основ внутріспілкового життя. Грунтовне вивчення діяльності робітничої і кустарної промислової кооперації Північного Лівобережжя України під час непу свідчить, що то був період у кооперативному русі радянської системи, здатний відродити організаційні засади кооперативного будівництва. Однак неп з його установками на госпрозрахунок, матеріальні стимули, з яких виростили ініціатива й ентузіазм людей у цілому і кооперативних структур зокрема, був замінений командно-адміністративною системою керівництва та встановленням режиму особистої влади. Демонтаж непу, підкреслюється в монографії, як економічної політики держави ліквідував добровільний характер та природний розвиток робітничих і кустарно-промислових кооперативних структур.

Особливий інтерес у монографії викликають невиробничі форми кооперативних відносин, до яких автор відносить підбір, підготовку та розстановку кооперативних кадрів і культурно-просвітницьку діяльність кооперативних товариств. Щодо кадрів

кооперативних установ, то Віталій Віталійович аргументовано доводить, що підготовка їх здійснювалася вузами, технікумами, кооперативними професійними школами, курсами підготовки і перепідготовки спеціалістів масової професії, короткостроковими семінарами і фаховими нарадами, проходженням практики в кооперативних організаціях та установах. Характерною особливістю періоду нової економічної політики, яка позначилася на кооперативних кадрах, було безпелеційне втручання державних органів у діяльність апарату, організаційно-інструкторських відділів, кооперативних структур в цілому, встановлення жорсткого контролю над усією кооперацією, укорінення в ній „партійних сил” та усунення з керівництва неугодних осіб з метою реорганізації всієї кооперативної системи на радянський лад.

Велика робота здійснена автором монографічного дослідження по вивченню культурно-просвітницької діяльності кооперативних товариств. Період непу збігся з широкою політичною кампанією в радянській державі, пов’язаною з коренізацією національних окраїн, яку можна охарактеризувати як „нову культурну політику”. Український різновид політики коренізації, як відомо, називався українізацією. Здійснення політики українізації стало невід’ємною складовою культурно-просвітницької діяльності кооперативних структур.

Українізація була важливою, але, звичайно, далеко не єдиним напрямком культурно-просвітницької діяльності кооперативних товариств. Привертають увагу звіти кооперативних товариств про культурно-освітню роботу. Рішенням Наркомату Робітничо-селянської інспекції на початку непу розділ про культурно-освітню роботу кооперативних товариств подавався до спілки як додаток до річного звіту окремою доповідною запискою. У доповідній записці мали висвітлюватися такі питання, як придбання літератури, вистави та конкурси і хто в них брав участь, екскурсії, лекції і бесіди, підписані газети і журнали, радіофікація і кінофікація села тощо.

Важливою формою поліпшення культурно-просвітницької діяльності в кооперації була організація курсів з підготовки культпрацівників та організація виставкової діяльності. Організація і проведення виставок – доступна і популярна в народі пропаганда передового досвіду кооперативної справи. Як правило, зазначається в монографії, напередодні відкриття виставки фахівцями та організаторами й теоретиками кооперативного руху читалися лекції, улаштовувалися вечори зустрічей, „круглі столи”, вечори запитань і відповідей, на яких обговорювалися питання розвитку сільського господарства, культурно-промислової кооперації, збуту, заготовки і збереження сільськогосподарської продукції, кредиту, меліорації тощо.

Як показало дослідження, невиробничі форми кооперативних відносин засвідчують, що, незважаючи на соціально-економічні й політичні катаклізми, які вони переживали в зазначений період, їх потрібно розглядати в контексті з іншими сферами господарської діяльності. І тоді з’ясується, що непу також зумовив децентралізацію і регламентацію усієї культурно-просвітницької діяльності кооперації.

У висновках монографії наголошується: генезис непу в його політичних і соціально-економічних відносинах до кооперації свідчить, що він неминуче набрав загальних для всієї економіки країни особливостей, рис і властивостей. Досягнутий нині рівень суспільних відносин і розпочатий процес повернення нашої країни в умови ринкових законів – потреба часу, набагато глибша й серйозніша, порівняно з періодом непу. Для того, щоб визначений процес був успішним, важливе значення для його прискорення має ґрунтовне вивчення історичного досвіду.

У монографії В.В.Гольця, крім підсумків розробки проблеми, визначаються напрямки перспективних дослідницьких пошуків. Наукове розв’язання цих проблем

сприятиме активному вивченню економічної історії визначеного регіону.

Незважаючи на окремі упущення стилістичного характеру, зайву аргументацію концепцій своїх попередників щодо важливості кооперативного руху в суспільстві, надмірний фактологічний матеріал при визначенні періодизації кооперативного руху, монографія доцента В. В. Гольця „Кооперація і неп (20-і рр. ХХ ст.)” виконана на належному науковому і поліграфічному рівні, написана літературною мовою, носить полемічний характер і не вичерпується чіткими формулюваннями та дефініціями. В цілому рецензоване дослідження – важливий крок у вивченні історії кооперативного руху України.

